

Citation:

P.J. van Winter, Levensbericht Z.W. Sneller, in:
Jaarboek, 1951-1952, Amsterdam, pp. 264-281

HERDENKING

VAN

ZEGER WILLEM SNELLER

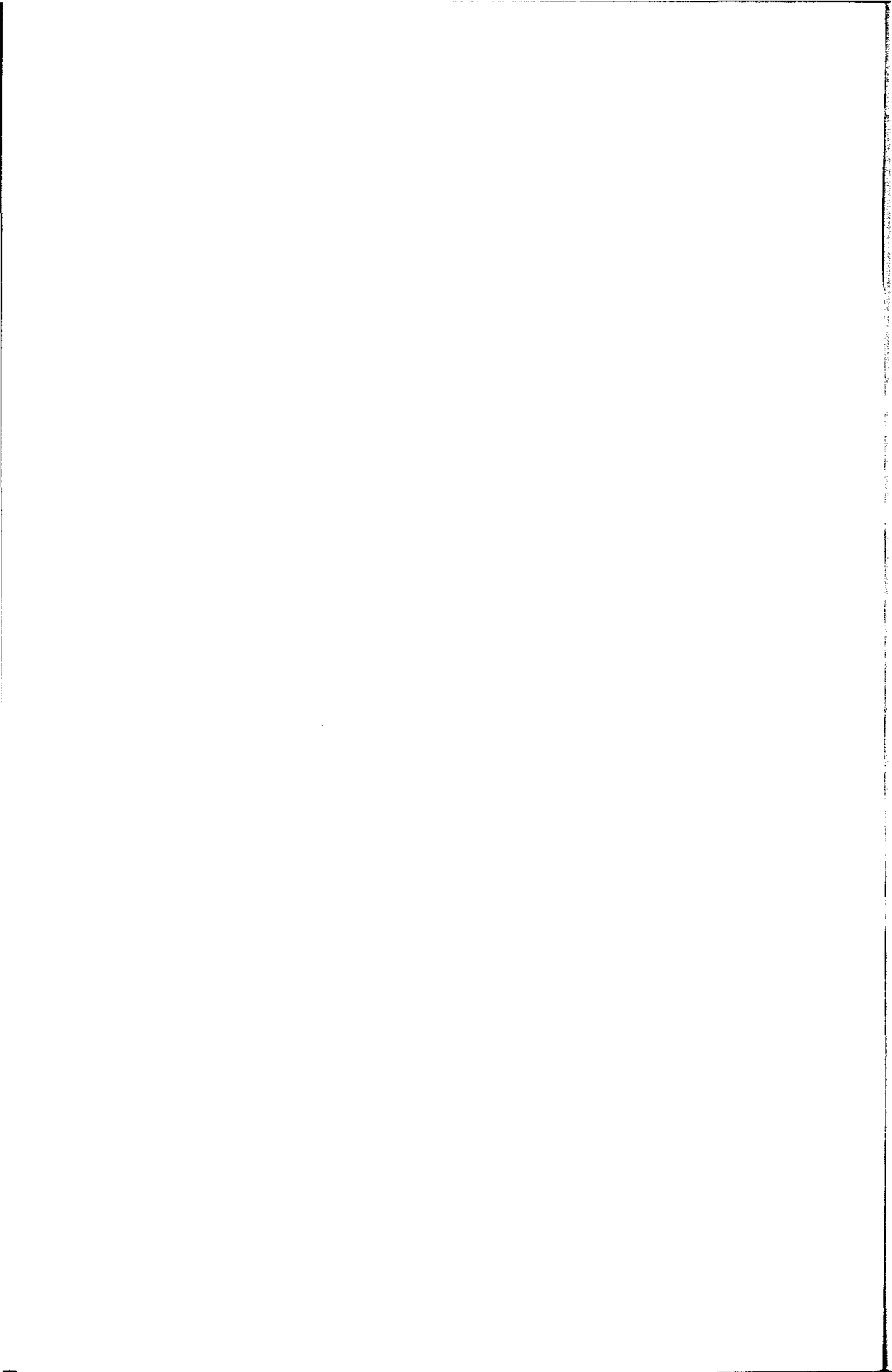
(11 December 1882—10 November 1950)

Zeger Willem Sneller werd op 11 December 1882 geboren te Winsum in Friesland, waar zijn vader hoofd was van de Christelijke school. Hoewel deze omstandigheid hem voor de Friese studenten te Rotterdam een bijzonder aureool verleende, van Friese oorsprong was hij niet. Zijn vader, *E. Sneller*, kwam van Oldenbroek. Als rechtzinnig Hervormd onderwijzer, die slechts het Christelijk onderwijs wilde dienen, had hij uit de beperkte mogelijkheden, die toen voor hem openstonden, het hoofdschap in een Fries dorp gekozen. Hij ging er in 1886 mee met de doleantie. Toen hij kort daarop stierf, keerde zijn weduwe, *G. van Cuylenburg*, terug naar Utrecht vanwaar zij stamde. Daar volgde haar zoon de Gereformeerde Burgerschool aan de Minrebroederstraat (hoofd de heer *A. Waasdorp*) en werd hij later kwekeling aan de Christelijke school in de Havikstraat, de „Mr A. W. van Beeck Calkoenschool” (hoofd de heer *O. Rietveld*). Onder leiding van *Waasdorp* en *Rietveld* bekwaamde *Sneller* zich voor de hulpacte en dadelijk daarna zette hij zich aan de studie voor de hoofdacte. Hij was toen onderwijzer in Rijnsburg, vanwaar hij te voet de hoofdactecursus te Leiden kon bezoeken. Later keerde hij naar Utrecht terug, waar hij weer aan de school in de Havikstraat verbonden werd.

Een onbezorgde jeugd is *Sneller* dus niet ten deel gevallen en evenmin was het hem beschoren zich in rustig tempo in den brede te ontplooiën, zoals het toen alleen de zoons van beter gesitueerde ouders mogelijk was. Hij is het altijd als een gemis blijven voelen.

ZEGER WILLEM SNELLER
(11 December 1882—10 November 1950)

Over zijn onderwijzerstijd sprak hij niet graag. Maar hij was in zijn jonge jaren al de harde werker die hij zijn leven lang gebleven is, een man die met weinig slaap toekon en al zijn aldus uitgewonnen tijd aan het verruimen van kennis en inzicht besteedde. Hij had in de Christelijke jongelingsvereniging zich enige vrijmoedigheid en oefening in het spreken verworven. Zijn gevoel voor stijl en compositie waren ontwikkeld aan het beluisteren van systematisch opgebouwde preken, vooral die van de Utrechtse predikant *K. Fernhout*. Het onderwijs dat hij te geven had ging hem, die zich steeds een man van uitnemende didactische gaven betoond heeft, gemakkelijk af. De stof die hij voor de hoofdacte te verwerken had gehad was hem licht vertrouwd geworden. Hij vermoedde daarachter heel een wereld van verdiepte kennis. Zo rijpte het plan de weg naar de Universiteit te zoeken, waar hij in dat meerdere kon worden ingewijd. Het zou ook het leraarschap voor hem openen en daar hij reeds verloofd was, moest die betere maatschappelijke mogelijkheid hem aantrekken. Dat dit opnieuw jaren van ingespannen werken en woekeren met de tijd zou vergen schrikte hem niet af. Evenmin dat het huwelijk nog geruime tijd op zich zou moeten laten wachten. Een mens behoorde altoos onder de gesel van de arbeid te liggen, was zijn zinspreuk en het werk ging vóór het meisje. Hij toog naar Amsterdam om bij professor *Woltjer* advies te vragen over de mogelijkheid van een studie in de Nederlandse letteren.

Woltjer ontried hem dit voornemen, maar dat vermocht *Sneller* niet van zijn plan af te brengen. Met verbeterde woede wierp hij zich op de studie voor het staatsexamen en reeds na een jaar waagde hij het zich daaraan te onderwerpen. Het bleek een te korte tijd van voorbereiding te zijn voor iemand die zijn dagelijkse werk voor de klas moest blijven verrichten, maar bij een volgende poging, in 1907, was hij gelukkiger. Hoe hij voor zijn staatsexamen gewerkt moet hebben kan ons medelid *Wagenvoort* getuigen, die als student in de klassieke talen hem heeft bijgestaan, en ook *Verzijl*, die als gymnasiast Romeinse antiquiteiten met hem repteerde. Twee jaar later slaagde hij met lof voor zijn kandidaats-

examen en kort daarop, in het voorjaar van 1910, trad hij in het huwelijk met mejuffrouw *Cornelia van Latesteyn*.

De jaren als student te Utrecht zijn voor *Sneller* een tijd geweest van volle overgave aan de studie. Er was een regeling mogelijk gebleken om hem die vreugde te verschaffen. Hij kon de klas voorlopig vaarwel zeggen. Toen hij er weer terugkeerde was het als leraar aan de Christelijke Kweekschool voor onderwijzers te Middelburg, waar hij zijn ambtsplichten en de zorg voor zijn gezin moest zien te verbinden met de studie voor het doctoraal examen. Colleges kon hij daarvoor niet lopen, maar hij wist nu wat de Universiteit van haar adepten verlangde en in Februari 1914 slaagde hij erin haar te voldoen. In 1916 volgde zijn promotie (met lof) op een proefschrift over *Walcheren in de vijftiende eeuw*, waartoe Middelburg hem nog had geïnspireerd. Zijn inleiding op het boek getuigt van zijn diepe bewondering voor *Kernkamp*, in wie hij ook later de meester zou blijven zien en naar wiens oordeel ook over zijn verdere publicaties hij nog herhaaldelijk zou vragen. *Kernkamp's* rustige zekerheid moet de wat verlegen *Sneller* hebben geïmponeerd, het vrije en toch bondige van zijn directe betoogtrant is de stugge jongeman met de zware gedachtengang een openbaring geweest. En dan de geestelijke overtuiging, waaruit *Kernkamp* sprak en oordeelde. Het betekende voor *Sneller* de eerste aanraking met een wereld, die hij had leren schuwen en waaraan hij nu begreep toch niet zonder meer te kunnen voorbijgaan. Ze noopte tot nadere bezinning op wat te voren overgeleverde waarheid voor hem was geweest — een bezinning, die al spreekt uit zijn vroege geschriften en waarvan wij hier de getuigenissen van zijn later leven hebben mogen beluisteren b.v. in zijn mededeling over *Groen* en *Fruin*. Was het niet *Kernkamp* geweest die het beeld van *Fruin* voor het nageslacht had helpen vormen?

Behalve tot zijn verdere leermeesters, van wie hij vooral *Oppermann* en *Vogelsang* steeds dankbaar is blijven gedenken — al kon zijn eigen gemis aan kunstzinnigheid hem hinderen — richtte *Sneller* zich in zijn afscheidswoord aan Utrecht ook tot zijn academievrienden. Aan het gezelligheidsleven der studenten had

hij weinig deel gehad, maar in de N.C.S.V. en door de aanraking met studiegenoten had hij zich een aantal goede vrienden verworven, op wier omgang hij prijs bleef stellen. Een hunner, de Augustijner pater *Ter Haar*, is steeds zijn intimus gebleven, die hij elk jaar placht op te zoeken. Het Rooms-Katholicisme heeft hem èn om zijn gevoelskant èn wegens zijn logisch-dogmatische opbouw altijd geboeid.

Maar ook met de andere studievrienden bleef hij de band onderhouden en zo kon hij de man worden die de jaarlijkse ontmoetingen van de Utrechtse historici tot stand bracht en wist te onderhouden. Het is één van de staaltjes van zijn behoefte en zijn gave tot organiseren, die hem steeds heeft gekenmerkt. Utrecht is hem het Mekka der historici gebleven, zo sterk hebben de daar ontvangen indrukken nagewerkt, hoe kort hij er ook aan het academisch bedrijf heeft kunnen deelnemen. Het is hem later een lieve gedachte geweest dat er in Utrecht „een historisch arbeids- en onderwijscentrum van veelomvattende verscheidenheid” zou worden gesticht, zoals hij het uitdrukte, waarheen de studenten van alle Universiteiten na het candidaats zouden samenkomen en „waar de differentiatie dan gelegenheid zou vinden zich te ontplooiën in een levende arbeidsgemeenschap”. Aldus een noot — maar zonder dat Utrecht genoemd wordt — bij de uitgave van zijn Leidse oratie van 1939, kort vóór hij het denkbeeld aan zijn vak- en ambtgenoten voorlegde.

Vervolgen wij het overzicht van *Sneller's* levensloop. In 1912 was hij leraar geworden aan de Christelijke H.B.S. in Den Haag. In 1919 werd hij benoemd tot onderdirecteur van het bureau voor 's Rijks Geschiedkundige Publicaties, in 1922 tot hoogleraar in de economische geschiedenis aan de Nederlandsche Handelshoogeschool te Rotterdam, waar hij *Posthumus* opvolgde die naar Amsterdam was geroepen.

Zo was *Sneller* dus hoogleraar nog vóór hij zijn veertigste jaar had voltooid. Hij had geluk gehad, want hij werd benoemd, nadat een andere candidaat, met meer publicaties op zijn naam, in Rotterdam te radicaal was geacht. Aan de andere kant: zijn proef-

schrift, dat een stuk handelsgeschiedenis betrof, was gunstig ontvangen en de voorbereiding van de bronnenuitgave, waaraan hij werkte voor de R. G. P., de „Bronnen tot de geschiedenis van den handel met Frankrijk”, had hem op archiefreizen en in het werkvertrek sinds 1919 nog verder bij de economische geschiedenis bepaald. In de tijdschriften begonnen de eerste uitkomsten van zijn onderzoek reeds te verschijnen.

Zijn intreerede te Rotterdam handelde over „Economische en sociale denkbeelden in Nederland in den aanvang der negentiende eeuw (1814—1830)”. De keuze van het onderwerp zowel als de wijze van behandeling waren kenmerkend voor de spreker. Van de geschiedenis in algemenen zin tot de economische geschiedenis gekomen, nam hij zijn uitgangspunt in het geestelijke, waarvan hij het doorwerken op economisch en sociaal streven aan een concreet voorbeeld aantoonde, maar dat hij toch ook aan de invloed van stoffelijke maatschappelijke factoren onderhevig bleek te achten. Onder indruk van de na-oorlogse wereld van 1922 verdedigde hij Willem I tegen Gijsbrecht Karel, maar zijn rede getuigde vooral van sympathie voor Willem van Hogendorp, die van geloof en standsbesef uit de richtlijnen vond voor wat een Christelijk-sociale staatkunde zou kunnen worden, waarmee de wonden, die het nieuwe economische streven reeds sloeg, zouden worden geheeld.

Herkennen wij hier *Sneller*, zoals hij later opnieuw met klem zich over algemene problemen van historische beschouwing zou uitspreken, en zien wij hem ook in zijn behoefte om, zeker voor Rotterdamse studenten, historie en leven in nauw verband te tonen en zijn uitgangspunt te nemen bij een verontrustend heden, men mist in de oratie van 1922 de typisch economisch-historische problematiek, die hij later zou voordragen.

Uit de oratie van 1925 over Nederlandse exportindustrie spreekt evenwel al een *Sneller* die zich geheel in zijn nieuwe taak heeft ingewerkt en die zich in zijn nieuwe omgeving ook thuis gevoelt. Hier voor het eerst spreekt „het reeds verrotterdamscht gemoed”, dat hem zoveel aandacht zou doen wijden aan de geschiedenis van het Rotterdams bedrijfsleven en waaraan de plannen voor grote

publicaties van onder zijn leiding gevormde jonge geleerden zouden ontspruiten, die de economische geschiedenis van het beneden-Maasgebied moeten behandelen. Hier vindt men ook een programma aangegeven voor de bewerking van de geschiedenis van de nijverheid, waaraan *Sneller* enige jaren zijn volle kracht zou wijden en evenzeer wordt de stof aangegeven voor meer dan één proefschrift, dat later ook werkelijk is tot stand gekomen. Een jaar later en *Sneller* wijst evenzeer op onze gebrekkige kennis van de agrarische geschiedenis, waaraan onder zijn leiding straks een algemeen handboek zal worden gewijd. Hij zelf schrijft daarvoor dan de algemene hoofdstukken van het tweede deel (het eerste is niet uit de plannen gekomen). Zijn studies over de nijverheid ten plattelande hadden de overgang van zijn belangstelling van nijverheid naar landbouw voorbereid, zoals de trafiek, de in de handel ingeschakelde verkeersindustrie, waarover men bij *Sneller* en zijn leerlingen zoveel leest, hem van de geschiedenis van de nijverheid weer tot die van de handel heeft gebracht, met haar „zeehandelaren” en haar „tweede hand”, ook dit begrippen die men geregeld in Rotterdamse proefschriften gehanteerd vindt.

Het treft bij *Sneller* telkens dat hij vroeger geopperde gedachten later uitwerkt of laat uitwerken, maar ook dat hij soms de draden van vermoed verband verder los laat hangen. Bij zijn onderzoekingen was hij steeds bedacht op het vinden van een of ander schema, waarin de feiten konden passen. Meende hij het gevonden te hebben, dan was hij tevreden en durfde hij ook voorlopige conclusies bekend maken, die daarin pasten.

De economische bepaaldheid van politieke verhoudingen was het uitgangspunt van zijn proefschrift geweest, maar hij was met zijn gedachten nog niet naar de politiek teruggekeerd, toen hij het boek afsloot. Het bleef voorbehouden voor het tweede deel, dat echter niet is gevolgd. Zijn belangstelling voor de functie der jaarmarkten, die door het werk voor het proefschrift gewekt was, bleef echter levendig en wat hij in zijn eerste boek op voorgaan van anderen overwogen had over de middeleeuwse handelsweg door Holland heen, hield zijn geest bezig, sinds hij begreep, naar de uitkomst

van de (eerst onlangs beslechte) controverse daarover, misschien zijn veronderstelling te moeten modificeren dat Amsterdam de functie van Antwerpen als stapelmarkt had kunnen overnemen, doordat het reeds tevoren als voorhaven van Antwerpen en vroeger ook van Brugge gefunctionneerd had.

Zijn losse opmerking bij de oratie van 1922 over de eerste Nederlandse scheepvaart op de Middellandse zee vond uitwerking in 1935 en later, gevat in het schema van een staag opdringende vaart uit de Nederlanden naar het Zuiden en met een duidelijk onderscheid tussen scheepvaart en koophandel.

Zijn oratie van 1932 over economische crisissen raakt terloops het vraagstuk aan van de Rotterdamse wisselbank, waarover hij in 1938 een grote studie zou publiceren. *Anthony van Hoboken*, met wie hij zich vóór 1940 heeft bezig gehouden, is de hoofdpersoon geweest van de laatste voordracht, die hij, enkele weken voor zijn dood, heeft gehouden. Maar omgekeerd zijn twee opstellen die hij in 1932 al aankondigde en gereed had, over de beurscrisis van 1672 en de credietcrisis van 1772—'73, nooit verschenen. Ze zijn in feite volkomen zoek. Zijn zienswijze dat de eerste moderne algemene crisis niet vóór 1857 zich heeft afgespeeld, heeft hij niet nader geadstrueerd. De ontkenning van die zienswijze is later door een ander weerlegd.

Sneller heeft geliefkoosde inzichten overigens wel graag herhaald. Het was niet zo dat hij niet telkens wat nieuws te zeggen had, want hij werkte hard en met flair. Maar in de eerste plaats: „Geschiedenis zou een dode wetenschap wezen, wanneer zij de feitelijke gegevens niet met strakke begripsvorm modelleren ging”, zo oreerde hij in 1939 te Leiden. Hij bedoelde met die uitspraak nog iets anders dan waar hij zei dat men niet met lege handen tot de geschiedenis kan komen, maar een begrippenapparaat tot zijn beschikking dient te hebben. Hij wilde de begrippen niet zonder meer op de stof afdrukken. Op het modelleren kwam het ook voor hem aan. Vaste zekerheden hebben in zijn eigen geestes- en geloofsleven het persoonlijke nooit gesmoord. Het onderscheiden van strakke, onvermijdelijke „Wirtschaftsstufen” heeft hij voor de

historicus gevaarlijk geacht, al erkende hij dat het onderscheidingsvermogen er houvast aan hebben kon. Liever scherpte hij het oog van zijn studenten voor bv. het rondlopen van de afwisselende tendenties, voor de wijzigingen in de marktfunctie of voor het terugkeren van mercantilistische neigingen in de moderne geleide economie. Hij wees daarbij graag op de verheldering die de „histoire comparée” kan brengen voor het herkennen van de aard van historische verschijnselen en kon ook zelf daarmee tot inzicht brengen.

Het klopte alles wonderwel met wat hij een eerste eis van goede didactiek achtte: het steeds weer op de voorgrond zetten van grondbegrippen, het leren onderscheiden en ordenen van de veelheid van de stof en een betoog dat tot meedenken dwingt. En inderdaad: „Qui bene distinguit bene docet”. Het is duidelijk dat *Sneller* met zijn betoogtrant en de stage herhaling van zijn adagia een duidelijke indruk naliet op wie zijn colleges volgden en zijn geschriften lazen. Hij moet zijn denkbeelden in de hoofden hebben ingehamerd en daarmee aan niet algemeen historisch gevormde studenten ordeningscriteria gegeven hebben, terwijl hij omgekeerd voor de historisch belangstellende onvermoede economische krachten achter het historisch gebeuren heeft aangewezen.

Het gevaar dat het schema ging overheersen en dat de historische gegevens slechts ter illustratie werden gebezigd was bij *Sneller's* wijze van behandelen niet denkbeeldig, zeker niet wanneer hij een omvangrijke stof in kort bestek wilde bespreken. Als historicus was hij het best, waar hij zich niet op constructie had vastgelegd, zoals bij zijn opstellen over landbouwgeschiedenis.

Zijn studenten, zo oordeelde hij, waren met de strakke behandeling van de stof echter het meest gebaat. Hij had dienovereenkomstig ook heel hun studie vast geordend en hield hen met straffe hand in het gareel. Vrijheid van studie kwam pas aan de orde, wanneer men zich voor het doctoraal examen aan zijn hoede wilde toevertrouwen. Maar ook dan hanteerde hij onophoudelijk de zweep. Het valt niet te ontkennen dat velen zich wel hebben bevonden bij zijn systeem en ook dat meer studenten bij hem zijn

doorgegaan dan men dat zou verwachten aan een economische hogeschool. Was hij voor het gros van zijn discipelen een geëerbiedigde maar tevens gevreesde figuur, rondom wie zich gemakkelijk legenden konden vormen, velen gedenken met dankbaarheid de degelijke wijze, waarop hij hen heeft leren vorsen, componeren en schrijven. In het bijzonder zijn assistenten, die hij vaak ook onder de afgestudeerden van de Universiteiten zocht, in de overtuiging dat niet alleen het werk voor zijn onderzoekingen daarmee gediend werd, maar dat ook zijzelf onder zijn leiding een stage konden doorlopen, die hen voor hoger wetenschappelijk beroep voorbereidde. Hij liet hen hard werken en bij een zich moeilijk gevend man als *Sneller* was kon het wel voorkomen dat zij soms te weinig bemerkten van de waardering die hij voor hun prestaties gevoelde. Aan de andere kant heeft hij voor verschillenden hunner zich krachtig en met succes ingespannen. Het kon soms gebeuren dat zij hun vondsten in zijn publicaties te weinig erkend achtten, maar het is ook wel zo geweest dat een hunner een boekje onder eigen naam zag verschijnen, terwijl hij op het titelblad hoogstens zijn naam *naast* die van *Sneller* verwacht had. Het mooiste voorbeeld van wat in erkende samenwerking van *Sneller* en zijn assistenten van de afdeling Economische Geschiedenis aan de Hogeschool werd tot stand gebracht is de „Geschiedenis van den steenkolenhandel van Rotterdam”, dat als huldeboek aan *D. G. van Beuningen* geheel volgens de werkwijze en de inzichten van *Sneller* en zijn school (want dat was het) kon worden tot stand gebracht.

Sneller is niet alleen voor zijn studenten maar ook in het geheel van de Hogeschool een man van gezag geweest en een die zich graag liet gelden. Hij is er driemaal rector geweest, waarvan de laatste keer in het jaar waarin hij het 25-jarig bestaan kon herdenken. Geleidelijk was hij een der oudste hoogleraren geworden. Verschillende jongere collega's waren zijn leerlingen geweest en eerbiedigden hem deswegen en wegens zijn onmiskenbare verdiensten. In Rotterdam, dat hem lief was geworden en waarvan hij meer dan eens de lof heeft verkondigd, had hij ook

buiten de Hogeschool vrienden gemaakt. Hij was er voorzitter van het Algemeen Nederlands Verbond en hij zwaaide er de scepter, vele jaren lang, in het door hem samen met zijn vriend pater *Kruitwagen* gestichte historische gezelschap „De Maze”. Toch gevoelde hij zich niet geheel tevreden. Was het doordat hij in het massabedrijf met de vele beginnelingen niet de ware voldoening vond? Was het verlangen om de geschiedenis in de volle zin te mogen doceren en niet te blijven „in de hoek waarin hij was terecht gekomen”, zoals hij zich wel uitdrukte? Of was het de gedachte dat een leerstoel aan een Universiteit toch meer betekende dan een aan een hogeschool, die hem parten speelde? Ik ben geneigd het laatste te laten meetellen. *Sneller* heeft duidelijk gehoopt en ook er moeite voor gedaan aan een Universiteit te worden benoemd. Zijn aanstelling in 1939 tot bijzonder hoogleraar te Leiden, na zeven jaar doceren zonder speciale titel, gaf hem niet de volle satisfactie. Toen het hem niet beschoren bleek ordinarius te worden aan een der Rijksuniversiteiten, heeft dit hem voedsel gegeven aan de oude grief, waarmee hij zijn gevoel van verongelijkt te zijn placht te objectiveren: de grief dat het rechtzinnig Protestantisme in het openbare leven van Nederland niet de plaats kreeg, waarop het recht had.

Ondanks de hulde van de Hogeschool, hem gebracht bij zijn 25-jarig ambtsjubileum, bleef hij naar verandering uitzien. Zijn vrouw was kort te voren gestorven en dat betekende een eenzaamheid, waarin de verzachtende invloed van blijde en warme menselijkheid nu ontbreken moest. Haar gelijkmatigheid had hem ergernissen helpen overwinnen. Zij had de opvoeding van de zes kinderen in handen gehad en in het gezin een tegenwicht gevormd tegenover zijn eenzijdige waardering van intellectuele gaven. Nu hij haar missen moest was het of alles wat de wereld tegen hem in het schild voerde hem sterker trof.

En men had immers niet alleen het goede met hem voor? Hij voelde dat er aan de Hogeschool een neiging bestond zijn vak wat minder nadruk te geven bij de opleiding dan hij nodig vond. Het deed hem naar de mogelijkheid om naar elders over te gaan des

te sterker verlangen en toen aan de Vrije Universiteit een faculteit van sociale en economische wetenschappen in voorbereiding was genomen, gaf hij duidelijk uiting aan zijn verlangen dat men zich daarginds zijn ervaring en zijn organisatievermogen ten nutte zou maken.

Zo kon het dan gebeuren dat, naar de woorden van de tegenwoordige voorzitter van de economische faculteit aan de V.U., de nieuwe studierichting daar „*Sneller's* faculteit” werd. Hij heeft er het studieprogram helpen opzetten en als eerste dekaan heeft hij tot het voorjaar van 1949 er het heft volkomen in handen gehad. Toen hij aftrad, aftreden moest, omdat zijn gezondheid beperking van zijn vele werkzaamheden nodig maakte, was het een geruststellende gedachte voor zijn collega's hem altoos aanwezig te weten. Het heeft slechts anderhalf jaar zo mogen zijn.

Sneller's Amsterdamse tijd viel in zijn levensavond, toen, als gezegd, zijn gezondheid reeds ernstig geleden had van de hartaanvallen die sinds zijn 50e jaar waren opgetreden en soms zeer langdurige rust hadden gevegd. Hij was nog steeds de lange werker, die vroeg aan de slag trok, maar zijn concentratievermogen was zwakker geworden, m.n. door een overgevoeligheid voor geluiden, die zich langzaam bij hem ontwikkeld had. Het leven in een der internaten van de Universiteit, met hoeveel zorg hij er ook omringd werd, moest hem, die altijd alles in huis naar zijn hand had kunnen zetten, moeilijk vallen. De eigenaardigheden die hem altijd hadden gekenmerkt kregen scherper kanten door dit alles.

Zijn behoefte om zich te laten gelden groeide. Het besef dat de dingen op verschillende manieren goed kunnen gaan was nooit sterk bij hem ontwikkeld geweest. Toen hij als voorzitter van het directorium optrad aan het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, dat hij sinds de oprichting in bezettingstijd had helpen besturen, heeft hij het zijn taak geacht er orde te scheppen naar de voorstelling die hij daarvan had. Ook al wat hij aan vooroordelen meebracht heeft hij er laten gelden. Het heeft enige moeite gekost vóór degenen die er onder zijn toezicht werken moesten, achter dat

alles zijn grote toewijding en plichtsgevoel en ook zijn soms ontwijfelbaar juist inzicht leerden erkennen. Het was hem telkens weer een teleurstelling deze aarzeling te zijnen aanzien te bespeuren, want hij was zich nooit bewust van wat mensen van hem verwijderd kon houden.

Sneller heeft aan het Rijksinstituut de gelegenheid welkom geheten zich met de voorbereiding van publicaties van algemeen geschiedkundige aard bezig te houden. Er is ernstig sprake van geweest dat hij één daarvan, een boek over de jaren vóór 1940, geheel voor zijn rekening zou nemen. Als het niet door zijn ziekte en dood was verhinderd, zou men daarin een boek hebben gekregen, waarvoor zijn „Vijf en twintig jaar wereldgeschiedenis” als legger gediend had. *Sneller* zou zich daarbij niet meer als motto hebben behoeven te kiezen het: „Je ne propose rien, je n'impose rien, j'expose”, dat hij aan zijn boek uit de bezettingsjaren moest meegeven en dat bij zijn aard zo slecht paste. Maar wèl zou, naar ik mij voorstel, zijn nieuw hoofdstuk over „Het kapitalisme in liquidatie” dezelfde hang naar begripsmatige onderscheiding hebben getoond als in het gelijknamige van het vroegere boek treft — en het zou in het geheel een grote plaats hebben gekregen. Het is ook in ander verband wel opgevallen dat *Sneller* de economische kant van het leven sterk naar voren wilde brengen, zo bv. ook bij besprekingen in de Commissie voor Zeegeschiedenis van onze Academie, waar hij weinig gevoelig bleek voor de overweging dat het althans *Warnsinck's* bedoeling is geweest in de publicaties dier Commissie de zeewind te doen voelen. En heeft hij de verbreiding van de Moderne Devotie niet in verband gebracht met het verkeer van en naar de jaarmarkten van Deventer?

Wat wèl altijd en in toenemende mate en zonder merkbare beïnvloeding door zijn economisch-historische occupatie zijn voorliefde heeft gehad, dat zijn studiën geweest over de geestelijke achtergrond van onze geschiedschrijvers en over de zin der geschiedenis. Hij heeft zijn latere jaren daaraan klaarblijkelijk liever besteed dan aan het boek over de geschiedenis van de Waterweg, dat hij niet verder gebracht heeft dan het eerste begin, en ook het denk-

beeld om een economische geschiedenis van Nederland te doen verschijnen, als samenvatting en afronding van veel dat in zijn school was uitgewerkt, heeft daarbij moeten achterstaan. Als wij op zijn belangstelling voor die vragen van beginsel bij de geschiedschrijving nu tot slot nog ingaan, krijgen wij tevens gelegenheid *Sneller*, los van zijn uiterlijke eigenaardigheden, als geestelijke persoonlijkheid te zien.

Toen *Sneller* in 1922 oreeerde, kon hij gebruik maken van de uitkomsten van een studie die hij kort te voren gepubliceerd had in de *Stemmen des Tijds* en die men weinig genoemd vindt, hoewel hij daarin, naar eigen getuigenis, juist iets van zich zelf heeft bloot gegeven. Ze ontbreekt in de lijst van zijn voornaamste geschriften, die bij zijn jubileum werd opgesteld. Ze behandelde „Willem van Hogendorp in zijn betrekkingen tot het Réveil” en had gediend als voordracht voor een conferentie op Hardenbroek van de afdeling Vrije Universiteit van de N.C.S.V. De stof was grotendeels ontleend aan briefwisseling van *Van Hogendorp* met *Isaac da Costa*, in het bezit van de kleinzoon van de laatste.

Willem van Hogendorp wordt ons geschetst zoals hij onder invloed stond van het liberalisme zijns vaders en van het godsdienstige romantisme van *Bilderdyk*: „zijn innerlijk leven is het nooit geheel tot rust gekomen conflict tusschen de beginselen, die door deze beiden werden vertegenwoordigd”. Een uitgesproken moderne opvoeding naar de eisen van het intellectualisme en rationalisme dier dagen heeft bij de jonge *Van Hogendorp* gebotst met de behoefte aan intuïtief en gevoelig begrijpen, die *Bilderdyk's* colleges bij hem hadden gewekt. Een bange twijfel leefde daardoor in zijn gemoed, waar — aldus *Sneller* — de tegenwerpingen zich lieten horen van het redenerend verstand tegen wat de Geest hem te zeggen had.

Wanneer er ergens een vergelijking mogelijk is tussen *Willem van Hogendorp* en onze *Sneller*, dan moet het op dit punt zijn, want ook hij heeft twee geestelijke werelden leren kennen en in zijn leven tot harmonie moeten zien te brengen: de gereformeerde levens- en wereldbeschouwing, die hem van huis uit eigen was,

en de zo geheel andere zienswijze van zijn hoogvereerde *Kernkamp*.

Sneller is naar zijn eigen verzekering steeds „dogmatisch belijnd” geweest, maar tot de kenmerken van het gereformeerde leven rekende hij ook piëtistische vroomheid. Alles wat naar het wettische zweemde stond hem tegen. Ik zinspeelde er al even op. Zo kan hij zich tot de gevoelige, bevindelijke figuur van *Willem van Hogendorp* aangetrokken hebben gevoeld. In hoeverre hij onder de invloeden die hij als student te Utrecht onderging zelf een crisis heeft moeten doorstaan, als hij ons bij de jonge *Van Hogendorp* schetst, het past ons niet dat nu te onderzoeken. Ik bepaal mij ertoe in herinnering te brengen hoe hij de vraag of in de Christelijke wetenschapsbeoefening het betrekkelijke toelaatbaar is, beantwoord heeft met de uitspraak dat het niet alleen toelaatbaar, maar zelfs onmisbaar is voor de gelovige: „Slechts op deze wijze is een aansluiting mogelijk van de door God gegeven Schriftuur met het wetenschappelijk bewustzijn”.

In hoeverre deze organische Schriftbeschouwing hem in zijn studententijd of onder invloed daarvan is eigen geworden, blijve onbeslist. Dat hij er in zijn leven ernst mee gemaakt heeft, lijkt mij te volgen uit zijn partijkiezen in het conflict in de Gereformeerde kerken van 1926 en zijn aansluiting bij het z.g. Hersteld Verband. Toen het werd opgeheven is hij tot de Gereformeerde kerken teruggekeerd. Zijn vrouw, die van huis uit Hervormd was, is met andere gelijkgezinden tot de Hervormde kerk toetgetreden. De kinderen waren tot de jaren des onderscheids gekomen en zouden onder dit verschil in besluit niet te lijden hebben.

Van Hogendorp, zo schetst *Sneller* ons, heeft zich door de colleges van *Bilderdijk* gaarne laten bepalen bij grondvragen van geschiedenis en staatsrecht. Hij heeft daarbij oog gehad voor de waarde van archiefonderzoek. Het is merkwaardig hoezeer hij in deze belangstellingen doet denken aan *Groen van Prinsterer*, des te opvallender, omdat hij ook als voorloper van *Groen* kan worden beschouwd, voorzover hij als eerste uit de kring van het Réveil zich met geweld heeft onttrokken aan de gevoelige beschouwing, die daar in zwang was, en door naar Indië te vertrekken als

secretaris van *Du Bus* aan zijn geestverwanten de weg naar de werkelijkheid heeft gewezen, waardoor, naar *Sneller's* woorden, „het orthodoxe Protestantisme in Nederland... tot heil van alle kinderen des volks zijn taak (heeft) kunnen verrichten”.

Sociaal gevoel en religieus besef dreven hem „naar de schare der eenvoudigen, wier inzicht in de diepste levenswaarheden het zijne was”. Met *Groen* zou het, volgens *Sneller*, niet anders zijn. Hij zou daarin tegen het eind van zijn leven één van de voortreffelijkheden zien van *Groen* boven *Fruin*.

Het is met duidelijke instemming dat *Sneller*, discipel van zijn Utrechtse leermeesters, *Van Hogendorp's* beschouwingen over vraagstukken van historische visie vermeldt. Zijn intellectuele scholing doet hem accoord gaan met *Willem's* verwerping van de chronologie der Openbaring, die *Bilderdijk* en *Da Costa* hanteerden. Als broer *Dirk* in een academisch proefschrift de rechten van *Willem van Oranje* op de soevereiniteit van de Nederlanden probeert aan te tonen, acht *Willem* dat ijdel, zoals ook *Bakhuizen van den Brink* later omstandig zou betogen: „Het is de mandataris, in vollen opstand tegen zijn mandans, zich beroepend op het mandaat van hem ontleend”. De jonge *Sneller* aarzelt niet „om in dit historisch-juridisch geding de palm der eere te reiken aan *Willem van Hogendorp* boven *Dirk* en *Da Costa* en *Bilderdijk*”. Zijn *Bilderdijk* en de zijnen vol verwachtingen aangaande Gods verdere bedoelingen met het Oranjehuis, *Willem van Hogendorp* vraagt nuchter waarop die overtuiging gegrond is. *Sneller* heeft een dergelijke houding ingenomen vóór hij onder invloed der bezetting komen kon tot zijn boekje over „De nationale beteekenis der Oranje-dynastie”. Aan de idealisering van het onbeperkte koningschap bij Gods genade wenst *Willem van Hogendorp* niet mee te doen. De geschiedenis verbiedt hem alle dwepen met het ancien régime. Het is, zegt *Sneller*, de taal van „den zoon van *Gijsbert Karel*, die ons de constitutie van 1814 schonk”.

Zo schreef hij in 1922. In 1949 was hij blij te kunnen vaststellen dat *Groen* vrij was gebleven van alle contra-revolutionnaire verheerlijking van het onbeperkt gezag des vorsten. Hij geeft zich dan

ook moeite bewijzen bijeen te brengen voor *Groen's* organische Schriftbeschouwing en hij acht zich gelukkig als hij bij *Groen* plaatsen kan vinden waar deze waarschuwt tegen een al te gemakkelijke behoefte om Gods leiding in de geschiedenis aan te wijzen, waar iets ons daarin welgevallig is. Hij zal met blijdschap hebben vastgesteld dat ook *Groen* zich geen moeite meer geeft het recht van Oranje op aanvaarding van de souvereiniteit in de Nederlanden te verdedigen, hoezeer hij vermijdt van een opstand te spreken.

Geyl heeft aangetoond dat *Sneller* bij zijn pogingen om *Groen* tegenover de aanvallen van *Fruin* als de grote historicus en ziener te rechtvaardigen zich door al te grote ijver heeft laten misleiden. Het tekent *Sneller* dat zijn wetenschappelijk geweten hem nochtans bracht tot erkenning van *Groen's* te grote schematisering van de geschiedenis en van het onhoudbare in zijn stelling dat de geschiedenis louter door ideeën wordt bepaald¹⁾. Te grote — want dat schematisering nodig is, staat voor hemzelf immers vast en wanneer hij *Fruin*, *Groen's* meerdere als geschiedvorsers, naar hij erkent, onvruchtbaarheid verwijt als geschiedschrijver, dan rechtvaardigt hij die uitspraak met te wijzen op het ontbreken van synthetische geschriften van diens hand, werken die moesten uitblijven, omdat *Fruin* zich gekromd zou hebben onder *Opzoomer's* eis dat de historicus de evolutionaire wetmatigheid van het geschiedverloop moest blootleggen.

Dat *Fruin* meer geschiedvorsers is geweest dan geschiedschrijver heeft *Kernkamp* reeds opgemerkt, maar men moet er bij weten dat *K.* b.v. ook *Bakhuizen van den Brink* alleen in „*Andries Bourlette*” geschiedschrijver achtte. De mening dat de geschiedschrijver met beginselschema's moet werken komt geheel voor *Sneller's* rekening.

¹⁾ Een ander bewijs van zijn bereidheid een geliefde, door het Calvinisme verdedigde stelling los te laten, vindt men bij vergelijking van zijn „*Unie van Utrecht en Plakkaat van Verlatinge*”, blz. 26 v. (1929) met „*Nederland in West-Europa*”, blz. 11, noot (1948). Het gaat om de Calvinistische kern van de considerans der afzwering, die *Sneller* later met Van Schelven verwierp.

De eigen aanleg, die hij daarbij verried, heeft hem de invloed van *Opzoomer* op *Fruin* schromelijk doen overschatten, zo zelfs dat hij geen begrip toonde voor het feit dat *Fruin* bovenal historicus is geweest, bij wie de natuur ging boven welke theoretische leer ook.

Fruin in zijn critische betogen en in de ontplooiing van zijn talent als verteller kon *Sneller's* waardering wekken. Overheersen ging het gevoel dat hij juist in hem miste wat het eerst nodig was. Het beeld van *Fruin*, zoals dat ook voor hem eenmaal moet verschenen zijn bij het overdenken van *Kernkamp's* van binnen uit opgebouwd, echt menselijk portret, werd verstrakt. Aan weerszij van de scheidslijn, die natuurlijk ook *Kernkamp* al tussen *Groen* en *Fruin* getrokken had, zag hij de tegenstanders vooral in grimmige tegenstelling: *Fruin* zonder oog voor de noden van de massa, met wie *Groen* (na *Van Hogendorp*) zich juist geestelijk verwant voelde; *Fruin* de vertegenwoordiger der verlichte burgerij tegenover aristocraten en eenvoudigen en misdeelden; *Fruin* de aanhanger van de klassieke economie met de geatomiseerde maatschappijbeschouwing, tegenover de sociale bewogenheid, nu meer van *Van Hogendorp* dan van *Groen*; *Fruin* de man van „een historisme zonder normen” (n.b.), waar *Groen* streed „om der beginselen wille”; *Fruin*, die slechts bouwstenen kon leveren voor een „historisch labyrint”, tegenover *Groen* die een monumentaal werk vermocht te leveren van overzichtelijke structuur.

Heeft *Sneller* aldus opnieuw het gezag der wetenschap willen bijzetten aan de Calvinistische traditie in onze geschiedschrijving? M.i. toch eigenlijk niet in de eerste plaats. Het was zijn bedoeling als *Calvinist* te spreken toen hij in „De zin der geschiedenis” verklaarde dat geschiedenis en cultuur hun doel vinden in en hun zin ontlennen aan het Koninkrijk Gods. Waar hij *Fruin* tegenover *Groen* stelt verwijt hij aan de eerste niet dat hij liberaal is, maar dat hij *Opzoomer* volgt. Als men hem de Nederlandse *Macaulay* had kunnen noemen, zou dat in *Sneller's* ogen een eretitel zijn geweest. *Groen*, zo drukt hij zich uit, ontwierp zijn beeld van onze geschiedenis „in de orthodox-protestantse beperktheid zijner subjectiviteit”, met bovendien louter oog voor godsdienstige factoren.

„Ondanks — het is weer *Sneller* die spreekt — „ondanks deze eenzijdigheid is het Handboek van *Groen* geen historisch *betoo*g geworden — en nog minder een pleidooi”. Hier is, wil mij lijken, meer *Sneller's* eigen historische *methode* in het geding dan zijn levensbeschouwing. Hoezeer hij zich overigens in „Groen van Prinsterer en Fruin” ook schaarde aan de zijde der „Christelijke historici”, in het beoordelen van *Groen's* tegenspelers op het terrein der geschiedenis bleef hij tot het eind van zijn leven een leerling van *Kernkamp*, voorzover hij, althans in beginsel, verscheidenheid van geestesrichting als een verrijking van het cultuurleven kon aanvaarden.

P. J. VAN WINTER